

TBR 2024/23**Hoge Raad, 25 augustus 2023, 22/04170, ECLI:NL:HR:2023:1131 (Uitsluiten van het Haviltex-criterium in de vaststellingsovereenkomst)**

(Mr. T.H. Tanja-van den Broek, mr. F.R. Salomons en mr. K. Teuben)

Haviltex. Uitleg overeenkomst. Uitsluiting. Vaststellingsovereenkomst

Met gastnoot P. Schotman, Red.¹

2 Uitgangspunten en feiten

2.1 In cassatie kan van het volgende worden uitgegaan.

(i) De vrouw en de man zijn met elkaar gehuwd geweest.

(ii) Bij beschikking van 24 december 2008 heeft de rechtbank Maastricht tussen de vrouw en de man de echtscheiding uitgesproken. Deze beschikking is op 22 januari 2009 ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand.

(iii) In de onder (ii) genoemde beschikking heeft de rechtbank de door de man aan de vrouw te betalen partneralimentatie met ingang van de datum van inschrijving van de echtscheidingsbeschikking in de registers van de burgerlijke stand bepaald op € 160,- per maand.

(iv) De vrouw en de man hebben in september 2009 een vaststellingsovereenkomst gesloten met betrekking tot de partneralimentatie. In de considerans van deze vaststellingsovereenkomst is onder meer opgenomen:

‘Bij de uitvoering van de onderhavige overeenkomst prevaleert de letterlijke tekst van deze overeenkomst, in afwijking van het Haviltex-criterium, boven eventuele partijbedoelingen zodat dat bij geschillen die onverhoopt op welke wijze dan ook uit deze overeenkomst mochten voortvloeien, ook wanneer slechts een der partijen een geschil aanwezig acht, de competente rechter de bepalingen zoals opgenomen in de onderhavige overeenkomst uitsluitend grammaticaal dient uit te leggen en toe te passen.’

(v) In art. 1.7 van de vaststellingsovereenkomst is het volgende bepaald:

‘De partneralimentatie zal eindigen op de dag dat de vrouw de pensioengerechtigde leeftijd heeft bereikt, te weten op 24 mei 2021.’

(vi) Bij beschikking van 10 november 2009 heeft het gerechtshof 's-Hertogenbosch de onder (ii) genoemde beschikking van de rechtbank, voor zover betrekking hebbend op de partneralimentatie, vernietigd en vastgesteld hetgeen partijen in art. 1

tot en met 5 van de vaststellingsovereenkomst zijn overeengekomen.

2.2 In deze procedure verzoekt de curator de termijn gedurende welke de man verplicht is aan de vrouw partneralimentatie te betalen, te verlengen tot 25 mei 2024 (het moment waarop de vrouw AOW-gerechtigd wordt), subsidiair tot 25 mei 2022 (de dag waarop de vrouw 65 jaar wordt).

2.3 De rechtbank heeft het subsidiaire verzoek van de curator toegewezen en bepaald dat de man gehouden is de partneralimentatie zoals die is vastgelegd in de vaststellingsovereenkomst en is opgenomen in de (hiervoor in 2.1 onder (vi) genoemde) beschikking van het gerechtshof 's-Hertogenbosch, te voldoen tot 24 mei 2022.

2.4 Het hof heeft, voor zover in cassatie van belang, de beschikking van de rechtbank vernietigd en het verzoek van de curator tot verlenging van de partneralimentatie alsnog afgewezen. Hiertoe heeft het hof overwogen:

‘Uitleg vaststellingsovereenkomst (principaal hoger beroep)

5.3. De man voert in het beroepschrift, zoals aangevuld tijdens de mondelinge behandeling - samengevat - het navolgende aan. De rechtbank heeft ten onrechte een eigen interpretatie dan wel een eigen invulling gegeven aan de vaststellingsovereenkomst. De inhoud van de vaststellingsovereenkomst is duidelijk en laat geen ruimte voor uitleg. Uit de vaststellingsovereenkomst blijkt dat partijen het Haviltex-criterium hebben uitgesloten en dat zij zich zuiver dienen te laten leiden door de grammaticale uitleg van de daarin opgenomen bepalingen. De rechtbank heeft daarom ten onrechte het begrip pensioengerechtigde leeftijd gekoppeld aan de AOW-leeftijd. Dat de vrouw thans geen AOW krijgt dan wel later AOW krijgt lijkt door de rechtbank te worden afgewenteld op de man. De vrouw had destijds bijstand van een advocaat en die heeft de vaststellingsovereenkomst ook opgesteld. De advocaat van de vrouw heeft destijds aangegeven dat de vrouw “een paar maanden langer dan de 12 jaar alimentatie wilde ontvangen, totdat zij met pensioen ging in mei 2021”. De man heeft daarmee ingestemd om in het kader van een minnelijke regeling tot een vaststellingsovereenkomst te komen. De geobjectiveerde wil en bedoeling van partijen is geweest om hun geschil destijds definitief te beslechten. De rechtbank heeft daarom ten onrechte gesteld dat sprake is van een verschrijving. De rechtbank heeft daarbij een eigen invulling gegeven aan een verschrijving dan wel het opmaken van een vaststellingsovereenkomst. De uitleg van de rechtbank van de zinsnede “te weten” was - gelet op het feit dat partijen het Haviltex-criterium hebben uitgesloten - niet toegestaan.

¹ Pien Schotman is advocaat bij Schenkeveld Advocaten en is gespecialiseerd in het vastgoedrecht.

5.4. De vrouw heeft hiertegen - samengevat - het navolgende verweer gevoerd. De rechtbank heeft terecht geoordeeld dat de man gehouden is om de partneralimentatie in ieder geval tot 24 mei 2022 te voldoen. In de onderhandelingen tussen de (toenmalige) advocaten van partijen, die uiteindelijk hebben geleid tot de vaststellingsovereenkomst, zijn partijen er steeds vanuit gegaan dat de alimentatieverplichting van de man behoorde voort te duren tot aan het moment dat de vrouw zou beschikken over een AOW-uitkering; destijds bedroeg de AOW-gerechtigde leeftijd 65 jaar. De vrouw heeft altijd in loondienstverband in de fysiotherapiepraktijk van de man gewerkt. Zij heeft daardoor geen ouderdomspensioen in eigen beheer opgebouwd. Evenmin heeft de vrouw een pre-pensioen of uitgesteld pensioen of vervroegd pensioen opgebouwd. Indien bij de uitleg van de vaststellingsovereenkomst een taalkundige benadering wordt gehanteerd, dan kan (inderdaad) worden geconstateerd dat de betreffende tekst een innerlijke tegenstrijdigheid bevat. De rechtbank heeft daarom terecht geconcludeerd dat de toevoeging van de datum 24 mei 2021 niet op zichzelf staat en dat de woorden 'te weten' nadrukkelijk zijn verbonden met deze datum. Met het oog hierop is de datum 24 mei 2021 daarom te beschouwen als een vergissing/verschrijving.

5.5. Het hof overweegt hieromtrent als volgt.

5.5.1. Het hof stelt voorop dat tussen partijen niet in geschil is dat op grond van het bepaalde in de considerans van de in september 2009 tussen hen gesloten vaststellingsovereenkomst zij uitleg van bepalingen van de overeenkomst conform het Haviltex-criterium hebben uitgesloten en dat in het geval van een geschil tussen partijen de rechter de desbetreffende bepaling in de vaststellingsovereenkomst uitsluitend grammaticaal dient uit te leggen. Tussen partijen is echter wel in geschil wat het resultaat dient te zijn van de grammaticale uitleg van het bepaalde in artikel 1.7. omtrent de einddatum van de door de man aan de vrouw te betalen partneralimentatie.

5.5.2. Het hof is op grond van de inhoud van artikel 1.7. van de vaststellingsovereenkomst van oordeel dat het enige gegeven dat in dit artikel niet voor tweeërlei uitleg vatbaar is, de daarin genoemde einddatum van de door de man aan de vrouw te betalen partneralimentatie is. Het begrip pensioengerechtigde leeftijd is, naar het oordeel van het hof, wel op meerdere wijzen uit te leggen, hetgeen - gelet op de uitsluiting van het Haviltex-criterium - niet is toegestaan. De rechtbank is daarom met het oordeel in rechtsoverweging 3.8. van de bestreden beschikking, inhoudende dat uit de woorden 'te weten' blijkt dat partijen hiermee bedoeld hebben om met de opgenomen datum een verduidelijking te geven van het moment waarop de vrouw de pensioengerechtigde leeftijd zou bereiken en dat sprake is geweest van een verschrijving wat de datum betreft, ten onrechte buiten de grammaticale

uitleg van artikel 1.7. getreden. Dit brengt met zich dat de bestreden beschikking op dit punt dient te worden vernietigd en dat het hof alsnog zal bepalen dat de alimentatieverplichting van de man jegens de vrouw op 24 mei 2021 is geëindigd. (...)

3 Beoordeling van het middel

3.1 Het middel is gericht tegen het oordeel van het hof (in rov. 5.5.1-5.5.2) dat, gelet op de uitsluiting van het Haviltex-criterium door partijen, art. 1.7 van de vaststellingsovereenkomst aldus moet worden uitgelegd dat de daarin genoemde datum van 24 mei 2021 de einddatum van de door de man aan de vrouw te betalen partneralimentatie is. Het middel klaagt onder meer dat ook bij grammaticale of objectieve uitleg moet worden gekeken naar de aannemelijkheid van de rechtsgevolgen van een bepaalde uitleg en dat het hof de stellingen die de curator daarover heeft aangevoerd, onvoldoende in zijn beoordeling heeft betrokken.

3.2.1 In de considerans van de vaststellingsovereenkomst zijn partijen een maatstaf overeengekomen voor de uitleg van die overeenkomst. Deze contractuele uitlegmaatstaf houdt in dat, in afwijking van het Haviltex-criterium, de letterlijke tekst van de overeenkomst prevaleert boven eventuele partijbedoelingen, zodat de rechter de bepalingen uit de overeenkomst uitsluitend grammaticaal dient uit te leggen en toe te passen (zie hiervoor in 2.1 onder (iv)).

3.2.2 Deze contractuele uitlegmaatstaf heeft het hof in rov. 5.5.2 aldus uitgelegd, dat deze meebrengt dat bij de uitleg van art. 1.7 van de vaststellingsovereenkomst slechts kan worden aangeknoopt bij begrippen die niet voor meerderlei uitleg vatbaar zijn (te weten de datum 24 mei 2021, die daarin als einddatum van de partneralimentatie is genoemd), omdat bij de uitleg van begrippen die voor meerderlei uitleg vatbaar zijn (zoals naar het oordeel van het hof het begrip 'pensioengerechtigde leeftijd') de bedoelingen van partijen zouden moeten worden betrokken, hetgeen volgens de contractuele uitlegmaatstaf niet is toegestaan. Voor zover het middel klaagt dat het hof met dit oordeel de grammaticale of objectieve uitlegmaatstaf zoals bedoeld in de rechtspraak van de Hoge Raad heeft miskend door geen acht te slaan op de aannemelijkheid van de rechtsgevolgen van de door het hof aan art. 1.7 gegeven uitleg, ziet het eraan voorbij dat de considerans van de vaststellingsovereenkomst de hiervoor vermelde eigen, contractuele, uitlegmaatstaf bevat. Het middel klaagt niet dat het hof deze contractuele uitlegmaatstaf aan de hand van een onjuiste maatstaf of op onbegrijpelijke wijze heeft uitgelegd.

3.2.3 Uitgaande van de uitleg die het hof aan de contractuele uitlegmaatstaf heeft gegeven was het hof, anders dan onderdeel 3.9 klaagt, niet gehouden om nader in te gaan op de stellingen van de vrouw die het in rov. 5.4 heeft weergegeven. Deze stellingen hebben immers be-

trekking op de bedoelingen die partijen volgens de vrouw hebben gehad met het begrip ‘pensioengerechtigde leeftijd’ in art. 1.7 van de vaststellingsovereenkomst, welke bedoelingen op grond van de contractuele uitlegmaatstaf zoals door het hof uitgelegd, niet bij de uitleg van art. 1.7 kunnen worden betrokken.

3.3 De overige klachten van het middel kunnen evenmin tot cassatie leiden. De Hoge Raad hoeft niet te motiveren waarom hij tot dit oordeel is gekomen. Bij de beoordeling van deze klachten is het namelijk niet nodig om antwoord te geven op vragen die van belang zijn voor de eenheid of de ontwikkeling van het recht (zie art. 81 lid 1 RO).

4 Beslissing

De Hoge Raad verwerpt het beroep. (*Enz., enz., Red.*)

NOOT

Inleiding

1. In deze zaak hebben partijen in de vaststellingsovereenkomst de uitleg van de overeenkomst aan de hand van het Haviltex-criterium uitgesloten. Naar aanleiding van de onderhavige uitspraak rees in de literatuur de wezenlijke vraag of de Hoge Raad in zijn uitspraak had geoordeeld dat de Haviltex-norm contractueel kan worden uitgesloten. De Hoge Raad heeft daar echter geen expliciet antwoord op gegeven. Met diverse auteurs ben ik van mening dat de betekenis van de uitspraak van de Hoge Raad dan ook niet moet worden overschat.² In deze bijdrage zal dit nader worden toegelicht.

2. In deze noot wordt eerst kort stilgestaan bij de van belang zijnde feiten en vervolgens worden het oordeel van de rechtbank en het hof besproken. Voor een goed begrip van de relevantie van de onderhavige uitspraak wordt aansluitend ingegaan op de achtergrond van het Haviltex-criterium, waarna achtereenvolgens bij het cassatiemiddel en het oordeel van de Hoge Raad wordt stilgestaan. Meer in het bijzonder zal worden ingegaan op de conclusies die kunnen worden getrokken, en daarbij zal ook worden verwezen naar de lezenswaardige conclusie van A-G Valk.³

Relevante feiten

3. Bij beschikking van 24 december 2008 heeft de rechtbank Maastricht de echtscheiding tussen de man en vrouw uitgesproken. In de beschikking is bepaald welk maandelijks bedrag aan partneralimentatie de man aan de vrouw dient te voldoen.

4. Vervolgens hebben de man en de vrouw in september 2009 een vaststellingsovereenkomst met elkaar gesloten waarin partijen met elkaar een einddatum zijn

overeengekomen voor de te betalen partneralimentatie. In artikel 1.7 van de vaststellingsovereenkomst is in dat kader bepaald: ‘De partneralimentatie zal eindigen op de dag dat de vrouw de pensioengerechtigde leeftijd heeft bereikt, te weten op 24 mei 2021.’

5. Ten tijde van het sluiten van voormelde overeenkomst was de pensioengerechtigde leeftijd nog op 65 jaar gesteld. Art. 1.7 bevatte een verschrijving: de vrouw zou namelijk pas op 24 mei 2022 - en dus niet op 24 mei 2021 - 65 worden. Tussen partijen ontstaat een geschil over de einddatum van de partneralimentatie: volgens de vrouw had zij recht op alimentatie tot en met 24 mei 2022 - de dag waarop zij 65 zou worden - terwijl de man meende dat hij na 24 mei 2021 geen alimentatie meer verschuldigd zou zijn.

6. De vraag was hoe art. 1.7 van de overeenkomst - met inachtneming van de bekende Haviltex-maatstaf - moest worden uitgelegd. In dit verband was relevant dat in de considerans van de overeenkomst was bepaald dat bij de uitvoering (en de uitleg) van de vaststellingsovereenkomst de letterlijke tekst van de overeenkomst, in afwijking van het Haviltex-criterium, boven eventuele partijbedoelingen zou prevaleren en de bepalingen in de overeenkomst uitsluitend grammaticaal behoorden te worden uitgelegd.

Kennelijke verschrijving?

7. De vrouw heeft aan de rechtbank verzocht om de einddatum van de partneralimentatie primair vast te stellen op 25 mei 2024 (het moment waarop de vrouw voor het eerst haar AOW-uitkering krijgt) en subsidiair op 25 mei 2022 (de dag waarop de vrouw 65 jaar wordt).

8. De rechtbank heeft het subsidiaire verzoek van de vrouw toegewezen, omdat volgens de rechtbank de toevoeging van de datum van 25 mei 2021 in art. 1.7 niet op zichzelf staat en de woorden ‘te weten’ nadrukkelijk zijn verbonden met deze datum. De rechtbank was van oordeel dat sprake was van een vergissing c.q. verschrijving.

Niet voor tweërlei uitleg vatbaar

9. De man is tegen de beschikking van de rechtbank in hoger beroep gegaan. Hij meende dat de rechtbank ten onrechte een eigen interpretatie dan wel eigen invulling aan de vaststellingsovereenkomst heeft gegeven. Volgens de man is de inhoud van de vaststellingsovereenkomst duidelijk en mag bij de uitleg van de overeenkomst geen aandacht worden geschonken aan de (kennelijke) bedoeling van partijen, omdat partijen in de considerans van hun overeenkomst het Haviltex-criterium (expliciet) hebben uitgesloten.⁴

10. Het Hof overweegt in rechtsoverweging 5.5.1 dat tussen partijen niet in geschil is dat partijen de uitleg van de overeenkomst conform het Haviltex-criterium

² K.L. Maes, *Over de (on)mogelijkheid om het Haviltex-criterium contractueel uit te sluiten*, Bb 2023/58; Drion, Kout, Taspinar, Carli, Anselmo, *Kroniek Vermogensrecht*, Advocatenblad 2023/8.

³ Conclusie A-G Valk 12 mei 2023, ECLI:NL:PHR:2023:481.

⁴ Hof 's-Hertogenbosch 11 augustus 2022, ECLI:NL:GHSHE:2022:2799, r.o.v. 5.3.

hebben uitgesloten en dat de desbetreffende bepaling (dus) grammaticaal dient te worden uitgelegd. Tussen partijen is echter wel in geschil wat het resultaat dient te zijn van de grammaticale uitleg van het bepaalde in artikel 1.7 omtrent de einddatum van de door de man aan de vrouw te betalen partneralimentatie.⁵

11. In rechtsoverweging 5.5.2 oordeelt het hof dat gelet op de inhoud van art. 1.7 het enige dat in dit artikel niet voor *tweeërlei uitleg vatbaar* is, de daarin genoemde einddatum van de door de man aan de vrouw te betalen partneralimentatie is. Het begrip pensioengerechtigde leeftijd is, naar het oordeel van het hof, wel op meerdere wijzen uit te leggen, hetgeen -gelet op de uitsluiting van het Haviltex-criterium- volgens het hof niet is toegestaan. De rechtbank is daarom met haar oordeel dat uit de woorden 'te weten' blijkt dat partijen hiermee bedoeld hebben om met de opgenomen datum een verduidelijking te geven van het moment waarop de vrouw de pensioengerechtigde leeftijd zou bereiken en dat (dus) sprake is geweest van een verschrijving wat de datum betreft, ten onrechte buiten de grammaticale uitleg van artikel 1.7 getreden.⁶

Achtergrond Haviltex-maatstaf

12. Bij de uitleg van overeenkomsten gaat het om het vaststellen van de rechtsgevolgen van de verklaringen door partijen in het concrete geval.⁷ Het Burgerlijk Wetboek kent geen bepalingen over de uitleg van overeenkomsten. De basisnorm voor de uitleg van schriftelijke overeenkomsten wordt nog steeds gevonden in het Haviltex-arrest van de Hoge Raad.⁸ Voor een goed begrip van de Haviltex-maatstaf zal ik hierna kort stilstaan bij de feiten van het Haviltex-arrest.

13. In het Haviltex-arrest kocht Haviltex op 2 februari 1976 van Ermes een bloemensteekschuimsnijmachine voor f 35.000. Volgens afspraak betaalde Haviltex f 20.000 na levering en montage en f 15.000 in de vorm van 10% van de met de machine te behalen winst totdat dit bedrag betaald zal zijn of de machine niet meer bij Haviltex in gebruik is. Als bijzondere voorwaarde is onder meer overeengekomen: 'Tot eind 1976 heeft koper het recht de machine terug te geven voor f 20.000,- exclusief B.T.W. Betaalbaar f 2.000,- per maand. Eerste betaling 30 dagen na teruggave. Koper heeft het recht garanties voor de betaling van f 2.000,- exclusief B.T.W. per maand te eisen.'

14. Op 16 juni 1976 schreef Haviltex aan Ermes dat hij de machine aan Ermes wenste terug te geven. Haviltex maakte aanspraak op terugbetaling van het voor de machine betaalde bedrag. Ermes heeft niet op het schrijven van Haviltex gereageerd waarop Haviltex in rechte terugbetaling

van de koopprijs heeft gevorderd. Haviltex werd bij de rechtbank in het gelijk gesteld.

15. In hoger beroep nam Ermes het standpunt in dat Haviltex enkel het recht tot ontbinding had als daarvoor 'relevante gronden' zouden bestaan en die gronden ontbraken.⁹ Het hof ging niet in dat verweer mee en oordeelde -kort gezegd- dat de bewoordingen van de overeenkomst duidelijk waren en een zuivere taalkundige uitleg van de bepaling geen leemte laat in de regeling van de verhouding van partijen en dus niet met een beroep op de veronderstelde bedoeling van partijen kan worden afgeweken van de bewoordingen van de overeenkomst.¹⁰

16. Het oordeel van het hof was volledig in overeenstemming met het destijds geldende artikel 1378 BW (oud): '*Indien de bewoordingen van de overeenkomst duidelijk zijn, mag men daarvoor door uitlegging niet afwijken.*'¹¹ De Hoge Raad was echter in drie arresten reeds van de gedachtegang van dit artikel afgeweken.¹²

17. De Hoge Raad volgt het hof dan ook niet en formuleert in het Haviltex-arrest de welbekende Haviltex-norm.¹³ Ondanks dat het Burgerlijk Wetboek geen expliciete bepaling bevat over de uitleg van overeenkomsten, past de Haviltex-norm volgens Wissink en andere auteurs naadloos in het wettelijk systeem van de wilsverouwenleer.¹⁴ De formulering van de Haviltex-maatstaf is geïnspireerd op de tekst van de memorie van antwoord bij boek 6 van het destijds aanhangig ontwerp nieuw BW.¹⁵

Het cassatiemiddel

18. Terug naar de alimentatiezaak, waarin partijen voor een grammaticale uitleg hadden gekozen en het hof art. 1.7 van de vaststellingsovereenkomst met inachtneming van die keuze heeft uitgelegd.

⁹ Schelhaas en Valk, 2016, p. 14.

¹⁰ Hoge Raad 13 maart 1981. NJ 1981/635 m.n.t. C.J.H. Brunner; Schelhaas en Valk, 2016, p. 14.

¹¹ Schelhaas en Valk, 2016, p. 16.

¹² Schelhaas en Valk, 2016, p. 15, HR 11 maart 1977, NJ 1977/241, m.n.t. G.J. Scholten (*Bunde/Erckens*); HR 11 maart 1977, NJ 1977/521, m.n.t. G.J. Scholten (*Stolte/Schiphoff*); HR 1 juli 1977, NJ 1978/125, m.n.t. G.J. Scholtens (*Ram/Master*).

¹³ De vraag hoe in een schriftelijk contract de verhouding van partijen is geregeld en of dit contract een leemte laat die moet worden aangevuld, kan niet worden beantwoord op grond van alleen maar een zuiver taalkundige uitleg van de bepalingen van dat contract. Voor de beantwoording van die vraag komt het immers aan op de zin die partijen in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan deze bepalingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten. Daarbij kan mede van belang zijn tot welke maatschappelijke kringen partijen behoren en welke rechtskennis van zodanige partijen kan worden verwacht.

¹⁴ Wolters, *Contracteren* 2009/1, p. 16; Prof. mr. N. Schelhaas, mr. W.L. Valk, *Uitleg van rechtshandelingen*, Zutphen: uitgeverij Paris, 2016, p. 19; HR 17 december 1976, NJ 1977/241, HR 11 maart 1977, NJ 1977/521.

¹⁵ Schelhaas en Valk, 2016, p. 16, *Kamerstukken II* 1975/76, 7729, 6-7, p. 199.

⁵ Hof 's-Hertogenbosch 11 augustus 2022, ECLI:NL:GHSHE:2022:2799, r.o.v. 5.5.1.

⁶ Hof 's-Hertogenbosch 11 augustus 2022, ECLI:NL:GHSHE:2022:2799, r.o.v. 5.5.2.

⁷ Wolters, *Contracteren* 2009/1, p. 15.

⁸ Wolters, *Contracteren* 2009/1, p. 16.

19. De vrouw (althans haar curator) heeft cassatieberoep tegen de uitspraak van het hof ingesteld. Zij heeft in cassatie geklaagd over de rechtsoverwegingen 5.5.1 en 5.5.2 van de uitspraak van het hof. De vrouw heeft er onder meer over geklaagd dat ook bij een grammaticale of objectieve uitleg moet worden gekeken naar de aannemelijkheid van de rechtsgevolgen van een bepaalde uitleg en dat het hof de stellingen die de vrouw daarover heeft aangevoerd, onvoldoende in zijn beoordeling heeft betrokken.

20. In het cassatiemiddel is er niet over geklaagd dat het hof de contractuele uitlegmaatstaf van partijen aan de hand van een onjuiste maatstaf of op een onbegrijpelijke wijze heeft uitgelegd zodat de Hoge Raad zich daar niet over kan uitlaten. Waar niet over wordt geklaagd kan in cassatie immers ook niet over worden geoordeeld.¹⁶

21. In cassatie was evenmin geklaagd over de principiële vraag of de Haviltex-norm contractueel kan worden uitgesloten. De Hoge Raad geeft dan ook niet expliciet antwoord op de vraag of het mogelijk is om de Haviltex-norm contractueel uit te sluiten. Uit het arrest van de Hoge Raad kan wellicht hoogstens impliciet worden afgeleid dat de Hoge Raad het uitsluiten van het Haviltex-criterium tenminste gedooft.¹⁷ Niettemin hebben Schelhaas en Valk de vraag of de (wijze) van uitleg van rechtshandelingen überhaupt wel contractueel kan worden ingevuld al eens eerder aan de orde gesteld.¹⁸

Contractuele uitsluiting Haviltex-norm

22. Bij de beantwoording van de vraag of de wijze van uitleg van een overeenkomst contractueel kan worden ingevuld, is volgens Schelhaas en Valk van belang om (ook) naar de functie van uitleg te kijken.¹⁹ Volgens onder meer het DSM/Fox-arrest is het leerstuk van de uitleg een uitwerking of toepassing van de redelijkheid en billijkheid.²⁰ Dit sluit aan bij de centrale rol van de redelijkheid en billijkheid bij het leerstuk van de wilsvertrouwensleer.²¹ De hierop volgende vraag is of deze (uitleg)functie van de redelijkheid en billijkheid door partijen kan worden beperkt of gewijzigd door bijvoorbeeld te bepalen dat de overeenkomst slechts letterlijk kan worden uitgelegd.²²

23. Volgens Schelhaas en Valk moet het op grond van vier argumenten toelaatbaar worden geacht om de (uitleg)functie van de redelijkheid billijkheid contractueel in

te perken of te wijzigen.²³ Die vier argumenten zijn -kort gezegd- gelegen in i) de contractsvrijheid; ii) de mogelijkheid om de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid te beïnvloeden, iii) de onomstreden toelaatbaarheid van bewijsovereenkomsten en iv) het feit dat in de arresten Meyer/Pontmeyer en Lundiform/Mexx de Hoge Raad een aanwijzing heeft gegeven voor de toelaatbaarheid van contractuele sturing door partijen van het toe te passen uitlegregime.²⁴

24. Op grond van voornoemde argumenten zijn Schelhaas en Valk dan ook van mening dat een rechter de door partijen gekozen wijze van uitleg in beginsel moet respecteren, omdat dit nu eenmaal de afspraak is tussen partijen.

25. A-G Valk blijft in zijn conclusie bij zijn standpunt aan de hand van welke maatstaf de bedingen die rechten en verplichtingen formuleren, moeten worden uitgelegd.²⁵ Hij ziet niet in waarom de contractsvrijheid juist voor de uitlegmaatstaf moet wijken. De gedachtegang van A-G Valk, ook gezien de argumenten die Schelhaas en Valk al eerder hebben genoemd, onderschrijf ik. Temeer omdat het Haviltex-criterium een toepassing van de wilsvertrouwensleer is en deze niet van dwingend recht is. Partijen mogen daar dus van afwijken. Het is voor partijen weliswaar niet toegestaan om de beperkende werking van de redelijkheid en billijkheid uit te sluiten, maar met A-G Valk ben ik van mening dat de keuze voor een bepaalde uitlegmaatstaf geen uitsluiting van de beperkende werking van de redelijkheid en billijkheid inhoudt.²⁶ Een dergelijke uitlegmaatstaf leidt immers in concreto niet tot een onaanvaardbare uitkomst. Daarnaast vind ik de aanwijzing van de Hoge Raad voor de toelaatbaarheid van contractuele sturing door partijen van het toe te passen uitlegregime in het Lundiform/Mexx-arrest in dat kader ook van belang.²⁷

26. Zoals gezegd geeft de Hoge Raad geen expliciet antwoord op de vraag of de Haviltex-norm contractueel kan worden uitgesloten. In cassatie was immers niet geklaagd over de principiële vraag of de Haviltex-norm contractueel kan worden uitgesloten, waardoor de Hoge Raad niet toe kon komen aan de beantwoording van die vraag.²⁸ Wellicht kan wel worden gezegd dat de Hoge Raad impliciet heeft overwogen dat het uitsluiten van de Haviltex-norm toelaatbaar is. Door de Hoge Raad is immers geen voorbehoud gemaakt ten aanzien van de door partijen gekozen contractuele uitlegmaatstaf.²⁹ Dit zou kunnen impliceren dat de Hoge Raad aansluit bij de heersende leer, maar ik

¹⁶ K.L. Maes, *Over de (on)mogelijkheid om het Haviltex-criterium contractueel uit te sluiten*, Bb 2023/58, p. 236.

¹⁷ K.L. Maes, *Over de (on)mogelijkheid om het Haviltex-criterium contractueel uit te sluiten*, Bb 2023/58, p. 236.

¹⁸ H.N. Schelhaas & W.L. Valk, *Uitleg van rechtshandelingen - In nationaal en internationaal perspectief (Monografieën Privaatrecht nr. 20)*, Deventer: Wolters Kluwer 2022, nr. 9.2.

¹⁹ Schelhaas & Valk, *Uitleg van rechtshandelingen* (Mon. Pr. nr. 20) 2022, nr. 9.2.

²⁰ Schelhaas & Valk, *Uitleg van rechtshandelingen* (Mon. Pr. nr. 20) 2022, nr. 9.2.

²¹ Wolters, *Contracteren* 2009/1, p. 16.

²² Schelhaas & Valk, *Uitleg van rechtshandelingen* (Mon. Pr. nr. 20) 2022, nr. 9.2.

²³ Schelhaas & Valk, *Uitleg van rechtshandelingen* (Mon. Pr. nr. 20) 2022, nr. 9.2.

²⁴ Schelhaas & Valk, *Uitleg van rechtshandelingen* (Mon. Pr. nr. 20) 2022, nr. 9.2.

²⁵ Conclusie A-G Valk 12 mei 2023, ECLI:NL:PHR:2023:481, r.o.v. 3.6.

²⁶ A-G Valk, r.o.v. 3.6.

²⁷ Schelhaas & Valk, *Uitleg van rechtshandelingen* (Mon. Pr. nr. 20) 2022, nr. 9.2.

²⁸ K.L. Maes, *Over de (on)mogelijkheid om het Haviltex-criterium contractueel uit te sluiten*, Bb 2023/58.

²⁹ K.L. Maes, *Over de (on)mogelijkheid om het Haviltex-criterium contractueel uit te sluiten*, Bb 2023/58.

vraag mij af of die heersende leer nu daadwerkelijk de Haviltex-norm (volledig) uitsluit. Want hoe dient een contractuele 'grammaticale' uitlegmaatstaf te worden toegepast? Heeft de Hoge Raad in het Lundiform/Mexx arrest niet al geoordeeld dat ook indien bij de uitleg van een overeenkomst groot gewicht toekomt aan de taalkundige betekenis van de gekozen bewoordingen, de overige omstandigheden van het geval kunnen meebrengen dat een andere (dan de taalkundige) betekenis aan de bepalingen van de overeenkomst moet worden gehecht?³⁰

Grammaticale uitlegmaatstaf

27. Volgens A-G Valk hebben bedingen op voorhand niet een bepaalde betekenis. Dit geldt ook voor een beding volgens welke 'grammaticale uitleg' de norm is. De maatstaf voor de uitleg van een grammaticale uitlegmaatstaf is volgens A-G Valk onvermijdelijk de primaire uitlegnorm conform de wilsvertrouwensleer, die in de bekende Haviltex-maatstaf een tweezijdige formulering vindt.³¹ A-G Valk is van mening dat de uitleg volgens de Haviltex-maatstaf ertoe kan leiden dat het volgens de contractuele uitlegnormen niet aankomt op de betekenis van de woorden volgens het woordenboek op zichzelf, maar op de betekenis die de bewoordingen hebben indien zij worden gelezen in de context van de gehele uit te leggen bepaling en de overeenkomst als geheel en de aannemelijkheid van de rechtsgevolgen.³² Deze uitleg sluit mijns inziens aan bij de uitleg conform de cao-norm.³³ Dit zou anders kunnen zijn als de betreffende clausule niet voor meer dan één uitleg vatbaar is.³⁴ Maar hoe vaak komt dat voor? Volgens de Amsterdamse hoogleraar Paul Scholten zijn woorden op zichzelf nooit duidelijk: '*wie hetzelfde anders zegt, zeg iets anders*'.³⁵

28. Het hof legde de bepaling niet uit conform de Haviltex-maatstaf en was van oordeel dat het grammaticale uitlegbeding in de considerans met zich meebracht dat uitsluitend gekeken mocht worden naar de woorden in art. 1.7 die niet voor tweeërlei uitleg vatbaar zijn. Maar is die wijze van uitleg wel juist? Zoals gezegd is in cassatie niet geklaagd dat het hof het uitlegbeding ten onrechte niet aan de hand van de Haviltex-maatstaf of op onbegrijpelijke wijze heeft uitgelegd, zodat de Hoge Raad zich niet kon uitlaten over vraag of het hof het grammaticale uitlegbeding op de juiste wijze heeft uitgelegd. Gelet hierop heeft de Hoge Raad mijns inziens terecht overwogen dat uitgaande van de uitleg

die het hof aan de contractuele uitlegmaatstaf heeft gegeven, het hof niet gehouden was om nader in te gaan op de stellingen van de vrouw. De stellingen van de vrouw hadden immers betrekking op de bedoelingen die partijen hebben met gehad met het begrip 'pensioengerechtigde leeftijd' in artikel 1.7 van de overeenkomst, maar het hof was juist van oordeel dat de partijbedoeling niet bij de beoordeling kon worden betrokken.

Conclusie

29. Het antwoord op de principiële vraag of de Haviltex-norm contractueel kan worden uitgesloten, is in deze uitspraak van de Hoge Raad niet expliciet beantwoord. Niettemin zou uit de uitspraak impliciet kunnen worden afgeleid dat de Hoge Raad het uitsluiten van het Haviltex-criterium toelaatbaar acht. Dat zou dan ook aansluiten bij de heersende leer in de literatuur en rechtspraak alsmede de contractsvrijheid van partijen.³⁶ Zo werd door het hof Arnhem-Leeuwarden in 2022 nog grote betekenis toegekend aan de tekst van een bepaling, omdat in de overeenkomst was bepaald dat partijen de letterlijke tekst wilde laten prevaleren.³⁷

30. Evenwel valt niet uit te sluiten dat de uitleg van een grammaticaal uitlegbeding plaatsvindt aan de hand van de Haviltex-maatstaf en op basis daarvan alsnog wordt gekeken naar de betekenis die de bewoordingen hebben indien zij worden gelezen in de context van de gehele uit te leggen bepaling en de overeenkomst als geheel. Ook hierop geeft de Hoge Raad geen antwoord, omdat in cassatie niet is geklaagd dat het hof het uitlegbeding ten onrechte niet aan de hand van de Haviltex-maatstaf of op onbegrijpelijke wijze heeft uitgelegd.

31. De betekenis van deze uitspraak van de Hoge Raad moet dan ook niet worden overschat. Op de principiële vragen geeft de Hoge Raad immers geen antwoord. Bovendien vraag ik mij in gemoede af in hoeverre het overeenkomen van een grammaticale uitlegmaatstaf bijdraagt aan een goede rechtsbedeling als woorden op zichzelf vaak niet duidelijk zijn. Wat verstaan partijen bijvoorbeeld onder een oplevering en wanneer is sprake van een fatale oplevertermijn.

P. Schotman

30 HR 5 april 2013, NJ 2013/124, r.o.v. 3.4.3.

31 A-G Valk, r.o.v. 3.10.

32 A-G Valk, r.o.v. 3.11.

33 HR 17 september 1993, NJ 1994/173.

34 HR 9 september 1994, NJ 1995,285.

35 Schelhaast & Valk 2016, p. 14 - 15; WPNR 1909, Af. 2508; Verhulp, E. (2003) Uitleg van cao-bepalingen, *Arbeidsrechtelijke annotaties I*, 4-29.

36 A-G Valk, r.o.v. 3.4; Contracteren 2017/1, p. 20; H.N. Schelhaast & W.L. Valk, Uitleg van rechtshandelingen (Mon. Pr. nr. 20), 2022/9.3; R.P.J.L. Tjittes, Commercieel contractenrecht (Deel I: Totstandkoming en inhoud) 2022/8.5; Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 11 januari 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:162, onder 5.5; Gerechtshof Den Haag 17 december 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:4790.

37 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 11 januari 2022, ECLI:NL:GHARL:2022:162, onder 5.5.